

Nr 113.

Av herr **Brandt m. fl.**, *angående utredning om ökad offentlig redovisningsskyldighet av driftföretags ekonomiska förhållanden.*

Nu gällande lagstiftning ställer ytterst obetydliga krav på utförligheten av företags årsredovisning. I bokföringslagens 8 § stadgas, att balansräkningen skall utgöra ett översiktligt sammandrag av inventariet, vara uppställd i lämpliga huvudposter och jämväl avse i inventariet inom linjen lämnade uppgifter. I bokföringslagen finnes ingen bestämmelse om vinst- och förlusträkning. I 69 § lagen om aktiebolag föreskrives, att vid förvaltningsberättelsen för aktiebolag skall finnas fogad förutom balansräkning jämväl vinst- och förlusträkning för räkenskapsåret. I fråga om balansräkningen gäller för aktiebolagens del nu i huvudsak endast — jämte den allmänna bestämmelsen i bokföringslagens 8 § — att aktiekapital, reservfond och eventuell förnyelsefond samt andra fonder skola redovisas var för sig bland skulderna. Härutöver följer emellertid redan av värderingsreglerna en viss redovisningsskyldighet. Rörande vinst- och förlusträkningens innehåll saknar aktiebolagslagen bestämmelser.

I den år 1944 antagna nya aktiebolagslagen, vilken träder i kraft den 1 januari 1948, ha upptagits bestämmelser rörande årsredovisning, vilka äro strängare än enligt gällande lag. Den nya lagen uppställer ett normalschema för balans- samt vinst- och förlusträkning, som utgör minimikrav. Balansräknings-schemat är uppgjort under iakttagande av att upplysning skall lämnas om värderingsreglernas iakttagande, företagets likviditet och räntabilitet. Normalschemat för vinst- och förlusträkningen innebär s. k. nettoredovisning för rörelsen med specifikation allenast av vissa kostnadsposter. Netto-redovisningsprincipen innebär att en avräkning mellan intäkter och kostnader sker på resp. konton före bokslutet så att endast saldot införes i den officiella vinst- och förlusträkningen. Enligt normalschemat skola av kostnaderna för rörelsen redovisas skatter, avskrivningar samt arbetslöner och förvaltningskostnader. Intäkter och kostnader, som icke stå i direkt samband med rörelsen, äro i schemat väl specificerade. Man har i den nya aktiebolagslagen icke ansett sig kunna gå så långt som att kräva bruttoredovisning som norm för vinst- och förlusträkningens uppställande. Denna redovisningsprincip innebär, att den totala omsättningen upptages bland intäkterna och att rörelseomkostnaderna i sin helhet på lämpligt sätt specificeras. Som skäl för att icke kräva en dylik redovisning har anförts dels det synnerligen allvarliga men, som denna större öppenhet kunde medföra med hänsyn till det oundvikliga blottställandet av fullt legitima affärshemligheter i förhållande till

konkurrerande företag, dels att de svenska aktiebolagens bokföring med all sannolikhet allenast efter tekniskt invecklade och även tidskrävande omläggningar kunde tjäna till underlag för en sådan fullständigare redovisning.

Vad först beträffar den principiella invändningen att en bruttoredovisning skulle giva en otillbörlig inblick i ett bolags inre förhållanden, synes den icke kunna tillmätas avgörande betydelse. Den amerikanska lagstiftningen ställer betydligt strängare krav på offentlighet i företagsekonomiska förhållanden än den svenska. I Amerika tillämpas sålunda allmänt bruttoredovisning. Enligt Federal Securities Act måste ett bolag vid nyemission av aktier och obligationer framlägga synnerligen utförliga vinst- och förlusträkningar för de tre senaste åren enligt bruttoredovisningens princip, vilka således omfatta omsättning, omkostnader i form av löner, räntor, avskrivningar med angivande av avskrivningsprinciperna, råvarukostnader o. s. v. Enligt Securities Exchange Act äro bolag, som äro introducerade på börserna — vilka bolag torde representera hälften av det samlade aktiekapitalet i Amerika — skyldiga att prestera vinst- och förlusträkningar enligt bruttoredovisningens princip. För icke börsnoterade bolag råda i Amerika växlande förhållanden beträffande redovisningsskyldigheten. Olika bestämmelser härom föreligga i olika stater.

Den amerikanska bruttoredovisningen har kommit att utöva ett visst inflytande inom bolagspraxis i andra länder. Detta gäller även Sverige, där en del aktiebolag, varav åtskilliga av de större, ha funnit det med sina ekonomiska intressen förenligt att publicera vinst- och förlusträkningar, som äro tämligen utförliga. Sålunda uppgivas försäljningsvärde och vissa mera betydande kostnadsposter. Dyliga uppgifter synas icke kunna innebära ett otillbörligt blottande av »legitima affärshemligheter». Vad som kan karakteriseras som legitima affärshemligheter synes främst vara sådant som tekniska förhållanden och kommersiella förbindelser, men däremot knappast rent ekonomiska förhållanden av sådan art, att det ur allmänt ekonomiska och sociala synpunkter måste anses önskvärt att erhålla kännedom därom. Den reella innebörden av uttrycket »legitim affärshemlighet» synes icke kunna vara någon annan än att därmed angivas de gränser för ett företags privata område, som lagstiftningen utstakat under hänsynstagande till allmänna och enskilda intressen. När det gäller traditionellt hemlighetsmakeri synes sådant bero mera på känslomässig motvilja mot allt slags offentlighet från företagarnas sida än på rationella överväganden om vad som faktiskt kan vara förenligt med vare sig företagarnas eget eller samhällets intresse. Det är ett gemensamt önskemål för samtliga företagare att få inblick i andra företags förhållanden, men samtidigt är det önskvärt för varje enskild företagare att undgå insyn utifrån just i hans egna förhållanden. Det senare är ett önskemål av ofta mycket påtaglig och åskådlig innebörd. Det är därför naturligt, att det bland företagarna ställes i första hand, även om en sådan värdering i själva verket vilar på en felbedömning. Det kan knappast anses

nödvändigt att basera lagens bestämmelser på denna traditionella övertäckning av hemlighetsmakeriets värde i förhållande till värdet för näringslivet i stort av att alla företagare erhålla bättre kännedom om ekonomiska handlingar och förhållanden utanför det egna företaget. En sådan mera djupgående kunskap måste dessutom vara av värde för myndigheter och organisationer, vilkas beslut betingas eller böra betingas av de ekonomiska förhållandenas utveckling.

Därtill komma emellertid även andra synpunkter, vilka lagberedningen underströk i den allmänna motiveringen till sitt förslag rörande ny aktiebolagslag, nämligen »att det nutida aktiebolagets uppgift icke är begränsad till att vara ett instrument för privatekonomisk vinning, utan att det — i överensstämmelse med nutida social åskådning — har att fylla en viktig funktion i hela näringslivets och folkförsörjningens tjänst». Utifrån denna ståndpunkt, som även kan utsträckas till andra företag än aktiebolag, skulle det vara av värde att erhålla sådana bestämmelser rörande företagets redovisning, att icke endast deras rent finansiella utan även deras sociala och produktionsekonomiska förhållanden — t. ex. produktionens kvantitativa omfattning m. m. — belystes.

En sådan ökad offentlighet i företagets ekonomiska redovisning måste komma att verka produktivitetsbefrämjande. Det är uppenbart, att exempelvis aktieägarna i mindre effektiva företag, om de finge en offentlig redogörelse av de effektiva bolagens ställning, skulle söka sporra det egna företaget till att nå samma resultat som de effektiva bolagen med de av dem använda metoderna. Säkerligen skulle även arbetarna med det positiva intresse, som de numera ha för produktionen och näringslivet i dess helhet, bli i viss mån opinionsbildande för att förmå mindre bärkraftiga företag att vidtaga åtgärder, som skulle möjliggöra större fördel för både arbetarna, företaget och samhället som sådant.

Vad beträffar den invändningen att uppställandet av bruttoredovisning som norm för uppgörandet av vinst- och förlusträkningen skulle kräva tekniskt invecklade och tidskrävande omläggningar av företagets bokföring, torde den i allmänhet icke vara med de faktiska förhållandena överensstämmande. Uppgift om försäljningsvärde och viktigare kostnadsposter bör under alla förhållanden kunna lämnas. Erfarenheten visar, att i många fall även en mycket detaljerad redovisning utan större svårighet kan lämnas. Ett bevis härför utgöra de inom statens priskontrollnämnd företagna utredningarna rörande företagsinkomsternas utveckling under kriget. Härvid har begagnats ett schema för vinst- och förlusträkning, uppgjort enligt bruttoredovisningens princip och med en avsevärt mera ingående kostnadsspecificering än vad som kan anses böra fordras i en offentlig redovisning. Dessa uppgifter ha av priskontrollnämnden kunnat infordras med stöd av 8 § i prisregleringslagen.

I själva verket kan man även motivera kravet på utförligare offentliga

redogörelser med att man därigenom skulle tvinga fram enhetligare och bättre bokföringsprinciper. Detta skulle i hög grad befrämja en rationell produktionsinriktning och rationella produktionsmetoder inom företagen, där många brister nu bero på att tillämpade bokföringsprinciper icke ge företagsledarna någon riktig kunskap om olika tillverkningsgrenars lönsamhet.

Det synes emellertid fullt motiverat, att man i den nya aktiebolagslagen som norm för vinst- och förlusträkningens uppställande icke velat kräva en bruttoredovisning utan allenast en modifierad nettoredovisning, emedan motsatsen hade kommit att ställa den ekonomiska verksamhet, som bedrivs i aktiebolagsform, i en särställning i förhållande till i övriga juridiska former drivna rörelser. Då enligt gällande lagstiftning kraven på årsredovisningens utförlighet för övriga företagsformer, såsom ekonomiska föreningar och enskilda firmor, äro obetydliga, synes man icke kunna kräva mer av aktiebolagen än vad som i detta hänseende genomförts i den nya aktiebolagslagen. Det måste emellertid anses vara ett väsentligt allmänt intresse att erhålla en säkrare och mera ingående kännedom om det enskilda näringslivets ekonomiska förhållanden även beträffande andra företag än aktiebolag. Ett allmänt krav på en utökad offentlig årsredovisning från företagens sida måste därför uppställas. Av praktiska skäl torde man dock böra begränsa detta krav till att avse allenast företag av viss storleksordning. Var gränsen här skall dragas, synes icke kunna avgöras utan närmare utredning.

Det i den nya aktiebolagslagen uppställda normalschemat för vinst- och förlusträkning, vilket måste anses innebära ett synnerligen beaktansvärt framsteg i förhållande till nu gällande bestämmelser på detta område, ger likväl ingen uppfattning om vare sig *hur* vinsten på rörelsen uppkommit eller *hur stor* denna verkligen är. Ett primärt krav måste anses vara att erhålla uppgift om företagets omsättning. Denna utgör ett mått på den totala ekonomiska aktiviteten och är tillika av vikt för ett bedömande av vinstläge och vinstutveckling. Vidare måste hänsyn tagas till den inre kapitalbildningen inom företagen i form av s. k. dold fondering. De poster, som härvidlag komma i fråga, utgöra dels kostnader av investeringskaraktär, t. ex. omedelbart avskrivna nyanskaffning av maskiner och inventarier samt extraordinära reparationsarbeten, dels avskrivningar utöver den faktiska värdeminskningen på anläggningarna, dels ock den dolda lagerreserveringen. Dylika poster kunna spela en avgörande roll för förskjutningar i den redovisade nettovinsten. I det för aktiebolagen gällande normalschemat upptages visserligen en post, benämnd »extraordinära kostnader och förluster», men av lagberedningens motiv framgår, att denna skall innefatta utanför den egentliga rörelsen fallande transaktioner. Den springande punkten vid beräkningen av ett företags vinst utgör lagervärderingen. Förskjutningar i lagrets bokvärde säga ofta föga eller intet om den kvantitativa lagerförändringen. I lagberedningens motiv till den nya aktiebolagslagen framhölls visserligen, att om upp- eller nedskrivningen av lager innebär en viktig änd-

ring i förhållande till tidigare tillämpade värderingsgrunder, åtgärden bör omnämnas i förvaltningsberättelsen. Vidare uttalade lagberedningen att, om en dold lagerreserv under året i så betydande omfattning realiserats, att rörelseresultatet väsentligen påverkas därav, det åligger bolaget att därom lämna upplysning, i den mån det kan ske utan förfång för bolaget. Med hänsyn till den villkorliga och obestämda karaktär, som upplysningsplikten i dessa fall fått, torde den emellertid knappast komma att få någon större praktisk betydelse. Utgifter av ren vinstdispositions karaktär böra även särskilt redovisas.

En skärpning av kraven på offentlig redovisning av företagens ekonomiska förhållanden i enlighet med vad ovan skisserats synes väl motiverad ur olika sociala och ekonomiska synpunkter. Särskilt bör framhållas den stora betydelsen av en förbättrad kunskap om näringslivets ekonomiska förhållanden ur prispolitisk och arbetsmarknadspolitisk synpunkt.

Ökad upplysning om det faktiska vinstläget ger ökade garantier för en sund prisbildning. Monopolvinster kunna lätt döljas genom en dunkel årsredovisning. I detta hänseende må hänvisas till den punkt i arbetarrörelsens efterkrigsprogram, vari framhålles att en förutsättning för att kampen mot monopol och monopolpriser skall kunna bli effektiv är, att alla uppgifter, som behövas för att bedöma företagens prispolitik, bli offentliga. I arbetarrörelsens efterkrigsprogram uppställas även krav på att ett särskilt permanent utredningsorgan analyserar de uppgifter om priser, vinster och kostnader, som bli tillgängliga genom offentlighetsprincipens genomförande.

En förbättrad kunskap om företagens ekonomiska förhållanden skulle vara av synnerligen stort värde ur arbetsmarknadspolitisk synpunkt genom att skapa ett sakligt underlag för arbetsmarknadens avtalsförhandlingar och därigenom bidra till ett förhindrande av arbetskonflikter. För närvarande saknas möjligheter att bedöma skäligheten av parternas anspråk. En ändring i detta hänseende måste anses ligga lika mycket i arbetsgivarnas som arbetarnas intresse. I detta sammanhang må hänvisas till att den brittiska landsorganisationen i ett nyligen framlagt memorandum bl. a. kräver, att bolagens publicerade balans- samt vinst- och förlusträkningar göras mera utförliga. Detta motiveras med att en större kännedom om företagens ekonomi är nödvändig för att det skall vara möjligt att framlägga sakligt grundade krav på lönejusteringar. Det framhålles beträffande de »dolda vinster» att det ej är så mycket själva beloppen som fastmera hemlighetsmakeriet som föranleder misstänksamhet. Landsorganisationens nu berörda krav betecknas därför som en arbetsbefrämjande åtgärd: onödiga arbetsstrider skulle undvikas om arbetarparten hade tillgång till säkrare uppgifter om företagens faktiska lönebetalningsförmåga.

Till ytterligare belysning av förevarande spörsmål må slutligen anföras några uttalanden av chefen för finansdepartementet i riksdagens andra

kammare vid remissen av Kungl. Maj:ts proposition nr 288, angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45. Finansministern uttalade därvid bl. a. att i ett demokratiskt samhälle, som själv ville bestämma över det ekonomiska livet, måste alla krav från de olika samhällsgruppernas sida prövas i ljuset av vad som kunde anses rimligt och rättvist. Man måste för hela samhället söka komma fram till någon enighet om vad som vore en rimlig och rättvis fördelning av det gemensamma arbetets avkastning, och detta kunde icke ske utan att det skapades mycket större öppenhet och kunskap om företagens ekonomiska läge och möjligheter att betala eller icke betala högre löner. Man måste finna sig i att samhället krävde denna rätt att bedöma saken, när det gällde för samhället att utöva uppgiften som ledare, när det gällde att fördela avkastningen, när det gällde att bestämma de olika gruppernas inkomster o. s. v. Samhället måste ha denna bedömningsrätt med kännedom om alla på frågan inverkan omständigheter. Detta innebure utan tvivel att de enskilda företagen icke längre finge uppfattas som företag, vilka utan redovisningsskyldighet blott hade att fullfölja de intressen, de enskilda ägarna ansåge vara sina. Hela näringslivet vore att betrakta som en svenska folkets gemensamma egendom.

Under åberopande av vad sålunda anförts få vi hemställa,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om utredning rörande en utökad offentlig redovisning av företagens ekonomiska förhållanden.

Stockholm den 18 januari 1945.

<i>Erik Brandt.</i>	<i>Olof Andersson,</i> Malmö.	<i>Fritz Persson,</i> Växjö.
<i>Sigurd Lindholm.</i>	<i>E. Oskar Åkerström.</i>	<i>Lars Jonsson</i> i Haverö.
<i>Fridolf Thapper.</i>	<i>Göran Petterson.</i>	<i>J. O. Gavelin.</i>
<i>Henry Allard.</i>		<i>Elof Hällgren.</i>
